

Spis treści

Od autora • 11

Świat realnego socjalizmu w literaturze niezależnej • 15

Kilka uwag o kulturze lat 1956–1976 • 15

Kultura socjalistyczna jako „barbujaż” • 17

Kultura czyli polityczny kabaret • 26

Apelacja przed niemy trybunałem (*Apelacja, Cudowna melina*) • 27

Spór o „światy nieprzedstawione” jako wstęp do drugiego obiegu literatury • 29

Samizdat i postsamizdat w rzeczywistości socjalizmu • 31

Opis zbrodni: *Wielki Strach* Juliana Strykowskiego (1980),
Cmentarze (1958, 1981) Marka Hłaski, *Przesłuchanie* (1982)
Ryszarda Bugajskiego • 37

Łagrowy *jet-lag* • 42

Ukraińskie doświadczenie łagrowe • 43

Obraz najazdu wewnętrznego • 45

Krew i ciemność • 52

Czarne panoptikum • 57

Świat-szpital • 62

Dokument osobisty – wehikuł narracji o realnym socjalizmie • 65

Rzeczywistość w perspektywie dokumentu literackiego • 69

Modelowanie peryferii jako dokumentalizowanie świata – Marek
Nowakowski i Kazimierz Orłoś • 70

Oficjalny i nieoficjalny świat realnego socjalizmu • 72

Realny socjalizm w perspektywie satyrycznej antyutopii
i romantycznej groteski • 79

- Inteligent i jego literackie losy w realnym socjalizmie • 86
- Literacki obraz języka ideologii realnego socjalizmu • 95
- Funkcja humoru politycznego w PRL • 99
- Bardowie i satyrycy – idole kultury niezależnej • 103
- Łagodny absurd Pomarańczowej Alternatywy • 104
- Socjalizm z perspektywy emigracji • 105
- Obraz realnego socjalizmu w niezależnej krytyce • 107
- Realny socjalizm w przekładach z literatur sąsiednich • 112

Historia i pamięć • 115

- Dziady* 1967/1968 – spór o historię i pamięć • 115
- Wielka i mała opowieść o historii: między syntezą a esejem • 119
- Granice i wewnętrzna struktura sporu o przeszłość • 127
- Antykanon – element sporu o przeszłość • 128
- Przełamać tabu • 131
- Dezautomatyzacja obrazu historii • 133
- Literatura i historiozofia • 140
  - Historiozoficzny wymiar dziedzictwa romantycznego • 141
  - Między tragedią i groteską • 150
  - Pamięć czyli bezradny logos • 158

Wobec Innych • 163

- Źródła refleksji o Innym • 163
- Inny w polskim dyskursie narodowym • 165
- Pamięć postjagiellońska i pamięć post-c.-k. • 172
- Rosja i Europa Wschodnia • 177
- Polska wobec Niemiec • 184
- Pogodzić pamięć i nadzieję • 191
- Świadomość historyczna autorów *Konspiracy* • 192
- Kilka słów zakończenia • 194

Autorefleksja i spory o tożsamość • 197

- Polityczne i kulturowe źródła opozycyjnej autorefleksyjności • 197
  - Autorefleksja jako konieczność • 197
  - Konteksty i uwarunkowania niezależnej autorefleksji • 198
  - Człowiek z kamerą i kulturowa miazga w latach 70. • 203
- Autorefleksja między Ketmanem i zapisem buntu • 210
  - Ketman artystyczny i intelektualny • 210
  - Ketman jako socparnasizm • 212
  - Awangarda i socparnasizm *à rebours* • 213
- Dyskurs niezależny o kulturze oficjalnej i o sobie • 221

- Oficjalna kultura i świat wartości • 221
- Autorozpoznanie – ponownie gnidy i społeczeństwo bez właściwości • 222
- Kultury niezależnej dyskusja o tożsamości własnej • 224
  - „Nowa alternatywa” • 224
  - Tożsamość to dialog • 229
  - Działalność projektująca jako przejaw metafizycznej samowiedzy • 231
  - Ethos społeczny literatury polskiej wobec „patologii” podziemności • 233
  - Podziemny pluralizm? • 237
- Pisarz i niezależna literatura „aktu twórczego” (autorefleksja w formach workowatych) • 240
- O proteście zbiorowym jako formie samowiedzy • 245
- Kilka słów podsumowania • 249

Literackie czasopisma mówione „NaGłos” i „Struktury Trzecie” w pejzażu kultury niezależnej lat 80. • 251

- Pejzaż • 251
- Mówione czasopismo literackie lat 80. • 254
- Krakowski salon literacki • 255
- Poznański pospieszny • 257
- Morfologia i socjologia czasopisma mówionego • 259
- Zakończenie • 263

Polska, czeska, słowacka i ukraińska literatura poza cenzurą w latach 60.–80. XX wieku • 267

- Uwagi ogólne • 267
- Porównania • 269
- Literatura niezależna – emigracja • 277
- Zakończenie • 284

Refleksja nad kulturą i literaturą niezależną w latach 1976–2016 • 287

- Kultura niezależna w Polsce jako odrębna przestrzeń komunikacyjna • 287
- Bibliografie wydawnictw drugiego obiegu • 292
- Kultura niezależna w badaniach przed 1989 (publikacje wydane w drugim obiegu) • 294
- Kultura niezależna w badaniach po 1989 roku • 296

- Stan badań nad czasopiśmiennictwem kulturalnym
w drugim obiegu • 302
- Czego zabrakło w drugim obiegu i co daje nadzieję? • 305

Niežnośny ciężar lekkości, czyli o latach przełomu • 309

- 1989: między lekkością i ciężarem • 309
- Utopia intelektualistów • 311
- Symptomy szerszej zmiany • 313
- Schizofreniczne podziały, zanik opozycji, legalizm • 313
- Oceny sytuacji w literaturze • 315
- Emigracja • 318
- Lustracja w świecie kultury • 320
- Kultura między autyzmem a nomadyzmem • 323
- Nowe zadania • 325
- Mniejszość jako wartość • 328
- Ciężar wyboru • 332

Bibliografia tekstów literackich (wybór) • 335

- Antologie (wybór) • 345
- Przedruki literatury emigracyjnej w drugim obiegu (wybór) • 347
- Przekłady (wybór) • 349

**Bibliografia stanu badań nad kulturą i literaturą niezależną w latach
1976–2016 (wybór) • 351**

- Wykorzystane źródła internetowe • 365

Indeks osób • 367

Summary • 377